

tādēļ piena nozarē ražotāji un pārstrādātāji cieši sadarbojas, jeb, kā saka pētnieki – ir vertikāli integrējušies. Latvijā pārstrāde darbojas atrauti no ražotāja un nemotivē saimniekus kāpināt sausnas saturu pienā.

Turklāt pārstrāde Latvijā dēvējama par sadrumstalotu un neefektīvu. Latvijas lielākā piena pārstrādātāja apgrozījums ir 100 miljoni eiro gadā, tas ir uz pusi mazāk nekā Lietuvas 3 lielākajiem pārstrādātājiem katram. Latvijas uzņēmumi eksportā spēj piedāvāt samērā nelielus produkcijas apjomus uz mazāk izdevīgiem nosacījumiem, tādēļ zaudējot cenu.

Nozarei traucē arī zemās pārstrādes jaudas. Latvijā pārstrādā 60 % no saražotā piena. Pētnieku vērtējumā pārstrādāt varētu krietni vairāk, jo jaudu noslodze ir tikai 43 %. Kā zināms, nenoslogotas jaudas rada lielākas fikstās izmaksas uz vienu produkcijas vienību.

Tāpat kā piena ražošanā, arī pārstrādē ir zema efektivitāte uz vienu darbaspēka vienību. Pievienotā vērtība Latvijas piena pārstrādē pieaug, taču joprojām ir zema – 25,2 tūkst. eiro uz nodarbināto personu. ES vidējais rādītājs ir 60,3 tūkst. eiro. Īrijas piena pārstrādē uz 1 strādnieku pārstrādā 2,7 t piena, bet Latvijā 0,7 tonnas.

Emisiju jautājums. Pētnieki secinājuši, lai arī piena lopkopība ir viens no lielākajiem siltumnīcefekta gāzu un metāna emisiju radītājiem, kopš 2005. gada nozarē šīs emisijas ir samazinājušās, jo ievērojami sarucis dzīvnieku skaits. Stabilizējot vai pat palielinot govju skaitu Latvijā, jo īpaši, pieaugot lielo saimniecību īpatsvaram, nozīmīgāki kļūs emisijas mazinoši risinājumi saimniekošanā.

Risinājums – sešu pavedienu stratēģiskā pīne

Pētnieki uzsver – izraušanās no stagnācijas lielā mērā atkarīga no pašu nozares dalībnieku ieinteresētības un iniciatīvas.

Risinājumam tiek piedāvāti seši pasākumi, jeb, kā saka I. Leimane, sešu pavedienu stratēģiskā pīne, pavedieni, kas savstarpēji mijiedarbojas un cits citu papildina. Šie pavedieni vestu līdz integrētai un multifunkcionālai ražošanas sistēmai, kā rezultātā nozare kļūtu konkurētspējīga un no tirgus gūtie ieņēmumi dotu labklājību visiem tajā iesaistītajiem.

Pirmais pasākums – pārstrādes uzņēmumu kooperācijas restarts eksportam un inovatīviem produktiem. Tā kā Latvija saražotā piena apjoms par 40 % pārsniedz pašnodrošinājumu, jākāpina pārstrādātu produktu eksports. Pētnieki iesaka vairākas rīcības. Viena

no tām – ar ZM atbalstu izstrādāt piena produktu eksporta programmu. Nākamais – ar ZM atbalstu gādāt par inovatīvu, patēriņa tendencēm atbilstošu piena pārstrādes produktu izstrādi un virzīšanu tirgū, kam nepieciešama zinātnieku piesaiste. Tāpat būtu nepieciešams atbalsts piena pārstrādes uzņēmumu tehnoloģu pieredzes un kvalifikācijas paaugstināšanai inovatīvu piena produktu izstrādes jomā. Tikpat svarīgi būtu nodrošināt finanšu instrumentus eksporta aktivitāšu finansēšanai un inovatīvu produktu ieviešanai ražošanā.

Otrais pasākums – ražotāju kooperācija piena apjomam un pārstrādei. Pētnieki iesaka piena ražotāju kooperāciju pacelt jaunā līmenī ar mērķi veidot kooperatīvas sabiedrības pārvaldītu, inovatīvu piena loģistikas un pārstrādes rūpniecisko kompleksu. Mērķa sasniegšanai vajadzīga pašu zemnieku izpratne par nepieciešamību iesaistīties kooperatīvos, bet kooperatīvu vadītājiem jāatmet ambīcijas un jāapvienojas. Tikai tad būs iespēja jaunā kvalitātē atgriezties pie idejas par piena pārstrādes rūpnieciskā kompleksa izveidi, kam būtu pietiekams valsts un ES finansējums.

Kā konfekto motivācijai iesaistīties kooperatīvos der pētnieku aprēķini par to, ka kooperatīvi, kas spēj konsolidēt virs 48 t piena dienā, saviem biedriem par pienu jau tagad maksā krietni virs vidējās Latvijas iepirkuma cenas.

Trešais – piena ražošanas izaugsme ģimenes saimniecībās. Lai to nodrošinātu, nepieciešams atbalsts darbaspēka produktivitātes kāpināšanai ģimenes saimniecībās, precīzāk – investīciju atbalsts fermām līdz 200 govīm. Arī jauni finanšu instrumenti, lai nodrošinātu, ka šādi projekti saņem naudu, ja bankas atsaka. Būtiska ir arī zināšanu sniegšana šādu saimniecību vadītājiem, kā maksimāli efektīvi organizēt piena ražošanu. Tāpat pētnieki iesaka attīstīt piena ražošanas konsultatīvā atbalsta sistēmu, kas saimniekiem palīdzētu plašāk izmantot pārraudzībā un sniegumu pārbaudēs iegūto informāciju, lai celtu ganāmpulka produktivitāti.

Mazo saimniecību atbalsts ir nepieciešams, jo, kā secināts pētījumā, mazās noietnes visvairāk koncentrējas apgabalos ar lielākām zālāju platībām. Tātad – vietās ar augstu sabiedriskā labuma un nacionālās bagātības vairošanas potenciālu.

Ceturtais – stratēģijas “Bioloģiskais piens – no lauka līdz galdam” attīstība un īstenošana. Tā kā bioloģiskā piena ražošanā un pārstrādē galvenā problēma ir sadrumstalotībā un lielie attālumi (skat. 4. att.),

kādā ražotāji atrodas cits no cita, pētnieki iesaka izstrādāt atsevišķu investīciju atbalsta programmu vertikāli integrētai biopiena pārstrādei un virzīšanai tirgū. Tāpat tiek ieteikts apvienoties kooperatīvos, to varētu veicināt ZM, iestrādājot atbalsta nosacījumos papildu prasību par dalību kooperatīvos. Arī bioloģiskajiem, tāpat kā mazajiem saimniekiem, tiek ieteikta pārraudzībā un sniegumu pārbaudēs iegūtās informācijas mērķtiecīga izmantošana, lai celtu ganāmpulka produktivitāti bioloģiskajā ražošanā.

Piektais – koordinēts zināšanu attīstības un pārneses sistēmas restarts. Tātad – jānodrošina aktuālajām zinātniskajām un praksē pārbaudītām inovatīvajām atziņām atbilstošs informatīvais pamats nozares dalībnieku zināšanu un kompetenču celšanai piena ražošanā un pārstrādē jaunu produktu izstrādei. Protams, jāstiprina arī profesionālās kvalifikācijas izaugsmes sistēma.

Sestais – atbilde uz Zaļā kursa izaicinājumiem. Tātad – piena nozares virzīšana uz klimatneitralitāti. Šis ir būtisks pavediens, kurā piedāvāt nozares dalībniekiem vienoties par pāreju uz principiāli citu piena iepirkuma cenas aprēķināšanas formulu, kas motivētu zemniekus ražot pienu ar augstāku sausnas saturu. Nākamais pasākums – jaunu finanšu instrumentu radīšana ar mērķi ieguldīt piena ražošanas efektivitātē un vides ilgtspējā. Nepieciešams ieviest atbalstu individuālām konsultācijām katrai saimniecībai SEG un amonjaka emisiju samazināšanas (NUE) un slāpekļa izmantošanas efektivitātes uzlabošanas plāna izstrādei, kā ar izstrādāt virtuālu palīgu (rokasgrāmatas un digitālo plānošanas rīku), kas palīdzētu risināt emisiju jautājumus saimniecības līmenī. Pētnieki iesaka arī orientēt Ciltsdarba programmas uz Zaļā kursa izaicinājumu risināšanu, iekļaujot tajās rādītājus: par labāku barības konversiju; slaucamo govju produktīvo ilgmūžību (pirmā atnešanās 23. mēnesī, 5 laktācijas); sausnas satura kā produktivitātes rādītāja kāpināšanu pienā.

Pētnieki aicina arī izstrādāt piena produktu patēriņa veicināšanas programmu un ķerties pie tās īstenošanas.

Līdz šim pētnieku darbs auditorijās, kurās tas izklāstīts, novērtēts pozitīvi, tiesa, ar bažām, vai un kā stratēģiju izdosies īstenot.

Ar pilnu pētījuma “Stratēģijas izstrāde noturīgas un multifunkcionālas piena nozares attīstībai Latvijā” saturu var iepazīties tīmekļa vietnē llu.lv sadaļā projekti/apstiprinātie projekti/valsts finansētie projekti. ●